

HANKA NÓRA (1987) Budapest

HANKA NÓRA

Adok-veszek tokenláz a műtárgypiacon

Talán sokaknak ismeretlen a téma, de érdemes odafigyelni a digitális műalkotások új típusára: a cyber-térből érkező úgynevezett NFT-k (vagyis nem helyettesíthető tokenek) épp átírják mindazt, amit a művészet értékéről, a műgyűjtés lehetőségeiről, valamint a tulajdon- és szerzői jogokról gondoltunk.

A művészettörténet számos olyan művet vagy eseményt tud felsorakoztatni, mely a maga korában nemcsak hogy megosztotta a közönséget, de átalakította mindazt, amit addig a művészetről gondoltak. A leggyakrabban emlegetett példák közt ott van Marcel Duchamp piszoár *Szökőkútja* és Piero Manzoni konzervjei, de a közelmúltban szintén sok kérdést vetett fel az alkotások értékével kapcsolatban Banksy ledarált képe, illetve Maurizio Cattelan munkája, amely egy szigetelőszalaggal felragasztott banánból állt.

A műtárgypiac egyik legvitatottabb kérdése jelenleg, hogy mit kezdjen a cybertérből belépő művészekkel és a kriptovaluta-mágnásokkal. Tavasszal robbantak be a köztudatba igazán, de már néhány évvel korábban megjelentek azok az úgynevezett NFT-alkotások (az NFT az angol *non-fungible token* kifejezés rövidítése, szó szerinti fordításban a jelentése: 'nem helyettesíthető token'), amelyeket attól függetlenül, hogy digitálisan elérhetők, letölthetők, mégis egyediségként tartanak számon. De mi is az az NFT, és miért nem lehet figyelmen kívül hagyni?

Virtuális befektetés, valódi megtérülés • Az NFT nem kizárólag a műkereskedelemben nyújt értéket. Míg a művészek, gyűjtők, galériák és múzeumok kialakítják a maguk kapcsolódását, más területeken már láthatjuk, hogy folyamatos a kereslet. A legismertebb eladások közt található a(z) egyébként „NFT-piactérnek” is számító) Twitter példája: az alapító CEO, Jack Dorsey a legelső tweetjét árverezte el jótékony célokra 2,9 millió dollárért. De szintén nagyon népszerűek, egyfajta másodvirágzásukat élik és relikviaszámba mennek a kosaraskártyák is, a Kings of Leon zenekar pedig új albumát értékesítette NFT formájában.

A tokenekre tehát a virtuális befektetések új formájaként tekinthetünk, melynek során egy digitális tárgyat, vagyis fájlt az eladó közvetlenül bocsáthat eladásra. Ennek végösszegét legtöbbször a vásárlóerő határozza meg, a fizetési eszközt a kriptovaluta jelenti, az eredetiséget pedig egy tanúsítvány biztosítja, ami a blokkláncnak, vagyis egy megosztott adatbázisnak köszönhetően kerül tárolásra. Bár maguk a fájlok az interneten keresztül bárki számára letölthetők, az exkluzivitását az adja, hogy az *eredeti* csak egyvalaki tulajdona.

Újragondolt jogviszonyok • Az NFT-fájloknál a tulajdonlás ténye egyben a hitelesítés kulcsa is, hiszen az erről szóló adatot tárolják a blokkláncon keresztül, így a hamisítás lehetősége redukált, a mű útja pedig jól dokumentált. A műkereskedelemben eddig a művész volt az, aki gyakran a legkevésbé kereste egy-egy alkotásán, hiszen azt egyszeri alkalommal tudta értékesíteni a gyűjtőnek, galeristának – a későbbi eladásokból viszont akár sokszorosan is jól jártak a kereskedők, új tulajdonosok. Az NFT-k esetében bár a tulajdonjog a vevőé, az alkotó magánál tartja azokat a szerzői jogokat, amelyek jogosulttá teszik, hogy művei után később is profitálhasson. Minden későbbi eladásból jutalék jár ugyanis a művésznek, vagyis a vételár tíz százalékát magáénak tudhatja. Mindez egy korábban a képzőművészek körében elképzelhetetlen lehetőséget nyújt.

Régi nagy nevek és újoncok • Felmerül persze a kérdés, hogy a busás jogdíj és eladási ár mellett mégis hány olyan művész van, aki szívesen konvertálja át „hagyományos” műveit, illetve aki bizto-

A cikk olvasható a Kortárs Online-on, képekkel illusztrálva: <https://www.kortarsonline.hu/aktual/tokenlaz.html>

sítani tudja a szükséges feltételeket, hogy ilyen fájlokat hozzon létre. Sok a szkeptikus hang, ami megkérdőjelezi az NFT-k művészi értékét, de akadnak már kivételek az ismertebb alkotók közt is, akik szívesen kísérleteznek.

Közülük az egyik legismertebb Damien Hirst, aki olyan hibrid alkotásokat hozott létre, melyek egy-egy festményből és NFT-fájlból állnak. A *The Currency*, vagyis *Valuta* címen futó projekt munkái a művészhez képest alacsony, 2 000 dolláros árról indulnak, azonban a vevőknek vállalniuk kell, hogy egy év után választanak majd a különböző formátumú művek közül, amiről pedig lemondanak, megsemmisítésre kerül. A döntés egyfajta filozofikus kérdés megválaszolása is egyben, hiszen – többek között – a kétfajta művészeti irány értékének különbségéről szól. Azok, akik a festményt választják, elveszítik a blokklánc alapú grafika jogait; ha viszont a fájl tartanak meg, a képet ünneplésen elégetik. A vásárlás így is sokaknak megerőltető, Hirst saját Instagram-oldalán közölte, hogy alig két hónap alatt 25 millió dollár értékű eladást generált. Október közepétől pedig még többen találkozhattak ezekkel az alkotásokkal, hiszen a művész az LG elektronikai cég támogatásával az idei Frieze London egyik fő kiállítója volt az NFT-sorozatával.

Azok, akik kételkedve nézik az NFT-készítők térnyerését, sokszor kritizálják, hogy nem a művészi előképzettség, hanem a technikai tudás a fontosabb a piaci jelenlétéhez. Bár nyilvánvalóan itt is vannak kivételek, de a digitális alkotók közt több olyat találni, aki eddig csak egy kisebb közönséget ért el, és részben a szerencsének köszönheti kiugrását. Főként igaz ez a fiatalokra, arra a gyakran digitális bennszülöttként aposztrofált generációra, mely számára egyáltalán nem idegen, hogy számítógép előtt éli mindennapjait, hiszen videojátékokon nőnek fel, YouTube-videókból tanulnak, social media platformokon építenek közösséget és tartják a kapcsolatot, így a karrierjüket és a hírnevüket is a cybertérben szerzik.

Az egyik legismertebb közülük Victor Langlois, művésznevén FEWOCIOUS, akinek szürreális, groteszk világát felfedezte magának néhány NFT- és kriptovaluta-tulajdonos, és valóságos licitáborúba kezdett. Az egymásra ajánlásoknak hamar híre ment, így a végjátékot egy egészen nagy közösség követte nyomon online. Az akkor még középiskolás srác néhány nap alatt kisebb vagyonhoz jutott, miután *The Sailor* című mozgó grafikáját több mint 60 000 dollárért értékesítették.

Digitális white cube • A művészet online térbe költözése a digitalizált gyűjteményekkel, virtuális kiállításokkal és az alkotók saját oldalai által már rég elkezdődött. Néhány évvel ezelőtt a művészek, művészeti szakemberek a social media hatásait, használatát óvatossággal elemezték, ma viszont már látszik, hogy nem csupán a fiatalabb generáció számára elengedhetetlen ezeknek a platformoknak az ismerete. Az NFT-k felé egyelőre fokozatos az elmozdulás intézményi oldalról, de vannak már olyan múzeumok, amelyek úgy döntöttek, hogy részesei akarnak lenni ennek is. Az elmúlt időszak a világvármű miatt megmutatta, hogy szükség van alternatív programokra, szolgáltatásokra, „termékekre” nemcsak a közönséggel való kapcsolattartás, de anyagi forrásaik gyarapítása miatt is.

A tavaly kiesett bevételeit szerette volna pótolni a firenzei Uffizi is, amelynek látogatottsága a 2019-es 4,4 millióról a tavalyi évben 1,2 millióra csökkent. A galéria az intézmények közt úttörőként meglátta a lehetőséget saját NFT-k létrehozásában, ezért úgy döntött, hogy gyűjteménye bizonyos emblemikus darabjait új formátumba ülteti. Elsőként Michelangelónak a Szent Családot ábrázoló *Doni Tondo* című alkotását bocsátották eladásra, mely végül 170 000 dollárért kelt el. Az NFT-t egy olasz cég segítségével készítették el partnerségben, amely egy külön technológiát dolgozott ki a régi művek átalakítására. A múzeum és a cég megállapodása szerint a bevételt ötven-ötven százalékban osztják meg, ami előnyös mindkét fél számára. A partnerek már tervezik többek közt Botticelli, Raffaello és Tiziano művei alapján az újabb NFT-eket is.

Bár az NFT-k kereskedelme minden eddiginél egyszerűbben tud létrejönni az alkotó és a vevő közt, látva a hatalmas összegeket, várható volt, hogy az aukciósházak is hamarosan belépnek a piacra. Az első, aki licitálta bocsátott egy ilyen alkotást, a Christie's volt: idén év elején az amerikai Mike Winkelmann (művésznevén Beeple) művét 100 dollárért indították el, végül pedig megdöntve minden korábbi NFT-rekordot, 69 millió dollárért ütötték le, amivel az alkotó a valaha volt legdrágább művészek közé került, David Hockney és Jeff Koons után harmadikként.

Az *Everydays: The First 5000 Days* című alkotás – ahogy a megnevezésében is szerepel – Beeple elmúlt ötezer napjának munkásságát sűríti egy műbe. Több mint tizenhárom éven keresztül (2007.

május 1-től 2021. január 7-ig) minden nap létrehozott egy képet (kezdetben fizikai formában, majd digitálisan), és ezekből végül egy kollázs készült. A nem mindennapi alkotás szintén nem mindennapi ára természetesen azonnal elindította a nyomozást az új tulajdonos(ok) kilétéről. A műtárgypiacon gyakori, hogy anonimitásba burkolóznak a gyűjtők, az online térben pedig sokszor csak a nickname, vagyis a felhasználónév ismert, ebben az esetben viszont nem sokkal később fény derült a pontos kilétükre. A műért legtöbbet ígérő vevők az egyik legnagyobb NFT-gyűjtemény alapítói, Vignesh Sundaresan és Anand Venkateswaran, vagy ismertebb nevükön Metakovan és Twobadour. Ők ketten nemcsak befektetőként, hanem egyfajta mecénásként is tekintenek magukra, így az általuk létrehozott Metapurse művészeti alappal rendszeres támogatást nyújtanak különböző NFT-munkák megvalósítására a zenétől a divaton át a grafikákig. Idén novemberre pedig meghirdették a világ első NFT-fesztiválját is New Yorkban.

NFT az Alföldről • Itthon sem kellett sokat várni az első NFT-alkotásra: márciusban jelent meg a piacon, és azonnal el is kelt. Weiler Péter képzőművész korábban is főként digitális technikákat alkalmazott, a bitcoin működése pedig régebben is foglalkoztatta, így kezdett el témaként is dolgozni ezzel. Műve a bitcoinbányák fricskája, és arra reflektál, hogy míg a hagyományos bányákat egy sötét, koszos, föld alatti helynek ismerjük, a bitcoin valójában egy ennél sterilebb, számítógépekből álló helyen található meg. A magyar bitcoin viszont hol máshol lehetne őshonos, mint a magyar Alföldön? A vászonra kinyomtatott kép mellé elkészítette az NFT-fájlt is, az anyagra pedig gyorsan érkezett érdeklődő Kacsuk Péter informatikus kutató, műgyűjtő személyében. Az első eladást nem sokkal később egy következő követte: Weiler Péter másik művét felvette aukciós tételei közé a Kieselbach Galéria. Júniusban a *Kádár János segít apámnak beprogramozni az új színes tévének* című munka végül 750 000 forintért kelt el.

A dollárjeleken túl • Arról, hogy az NFT-k, illetve az ezekhez kapcsolódó egyre szélesebb alkotói és gyűjtői kör mennyire írja át a művészet történetét, még sokáig vitatkozni fognak. Vannak, akik a jövő önkifejezési formáját látják benne, mások múltó divatként kezelik, és persze megjelentek a spekulánsok is, akik igyekeznek ezt a trendet minél tovább fenntartani, befolyásolni.

A „hagyományos” művek devalválása mellett fontos érvként szokták felhozni az NFT-ekkel szemben a plagizálás lehetőségét és a környezeti hatást is. Az eladásra kínált NFT-k egy része kevésbé ismert alkotók digitális munkáiból kerül ki, így könnyen előfordulhat, hogy az adott fájl illetéktelenek töltik fel, és szereznek bevételt belőle. A másik probléma az NFT-k létrehozásával a nagy energiaigény, hiszen a kriptovalutákat kibocsátó hálózatok rengeteg áramot fogyasztanak. Ugyan vannak kezdeményezések, amelyek a fenntarthatóbb rendszerekre való átállást szorgalmazzák, de egyelőre az ebben résztvevők hatalmas ökológiai lábnyomot hagynak maguk után.

Bár a kereslet egyre nagyobb (2021 első négy hónapjában nyolcszáz százalékot nöött az NFT-k piaca), a művészet nem mérhető kizárólag a kifizetett összegekben, a műalkotások kulturális értéke nem fejezhető ki valutában, a művészek kanonizálása pedig egy hosszú folyamat. Összességében elmondható, hogy az NFT-piac szereplőinek nagy felelőssége van az etikus kereskedelem kialakításában és abban, hogy a hatalmas összegek mellett/helyett a minőséget és a fenntarthatóságot is szem előtt tartásák. Addig, amíg nem mérséklődik a tokenláz, ezek a törekvések viszont sokkal nehezebbek.